

ВИКЛИКИ, ЩО СТОЯТЬ НА ШЛЯХУ ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЕТЕНТІСНИХ ПІДХОДІВ У НОВІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ШКОЛІ ПЕРШОЇ ТРЕТИНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Матяшук Валентина Петрівна, завідувачка кафедри педагогіки
Львівського обласного ІІПО, кандидатка історичних наук

Анотація. У статті розглядаються виклики, які виникають при впровадженні компетентнісних підходів у вітчизняну освіту означеного періоду та пропонуються шляхи їх подолання.

Ключові слова: освіта, компетентності, гуманність, духовність, гуманна педагогіка.

ХХІ ст. попри всі вагомі й цінні своєю практичною значущістю досягнення науки і техніки принесло й небачені досі виклики, що постали перед світом й освітою, яка і мала б спрямовувати їх розвиток, убезпечуючи від побічних ефектів прогресу. До таких вже звичних світових негараздів як війни, природні катаклізми, ганебний розрив між багатими і бідними, нарощення вбивчої сили сучасної зброї додалися неототалітаризм, який в рази посилювався з появою коронавірусу, глобалізація, гендерні інновації, нав'язлива пропаганда споживацького способу життя, девальвація традиційних соціальних цінностей, маніпуляційний вплив інформаційних джерел, новітні модифікації гуманізму: трансгуманізм, постгуманізм тощо. Визнання факту кризи освіти комісією з питань освіти ЮНЕСКО спричинило гострий запит на пошук нового світогляду. Запропоновані Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу ключові компетентності для освіти стали дороговказом для формування компетентностей Нової Української Школи. Реалізація цих покладених на освітні заклади завдань потребує ретельного дослідження й аналізу, адже без чіткості заявлених цілей, без конкретизації шляхів досягнення, без соціального підтвердження значущості їх втілення у повсякденну практику буття вони стають для освіти просто додатковими викликами.

Метою даної роботи є дослідження викликів, які постають при впровадженні компетентнісних підходів у вітчизняну освіту та розглядаються шляхи їх подолання.

Методи дослідження: спостереження, аналіз публікацій, соціологічних даних, синтез отриманих уявлень, індукція та дедукція для отримання висновків.

Школа є єдиним осередком обов'язкової освіти українських громадян, тож її роль у становленні юного громадянина держави надзвичайно велика. Спробуємо розглянути, які виклики стоять перед шкільною освітою за окремими компетентностями:

- «Спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами». Як забезпечити спілкування державною мовою, коли далеко не всі вчителі поділяють думку щодо необхідності цієї компетентності, вже не кажучи про ЗМІ і політичну верхівку? Як забезпечити спілкування рідною, коли інша частина українських учителів і соціуму сповідує радикальний націоналізм? Г.Сковорода означив спілкування як «взаємне сердець цілування». Як досягти його в умовах моди на суржик, слова іншомовного походження (особливо в освітньому просторі, який і мав би бути прикладом збереження чистоти і краси мови), ненормативну лексику, яка з побутових задвірків перебралася на літературні сторінки та театральні підмостки? Вочевидь, потрібно здійснити загальнодержавні проєкти з вивчення духовного аспекту культури мови, популяризації краси та чистоти мовлення, залучивши до нього, крім освітян, провідних діячів культури та лідерів молодіжної думки;

- «Компетентності в науках і технологіях, наукове розуміння природи і сучасних технологій, а також здатність застосовувати його в практичній діяльності...» передбачають всього лиш можливості застосування тих чи інших нав'язаних пропозицією наукових відкриттів, які досить часто стають прямою загрозою для природного стану речей аж до знищення Природи та людини як біологічного виду чи взагалі всього життя на планеті. З огляду на ці загрози хотілося б, щоб наша молодь була ознайомлена з моральними засадами науки і діяльності науковців, з тим, що частина провідних учених світу

займають опозиційну позицію стосовно багатьох напрямів розвитку сучасних наук, зокрема: Маніфест Рассела-Ейнштейна 1955 р., який поклав початок Пангуошському руху вчених, які виступають за мир, роззброєння, міжнародну безпеку, попередження термоядерної війни, позицію лідерів світової думки – Далай Лами, Хокінга, Ніка Бострома тощо стосовно штучного інтелекту та подальшої роботизації, мала чітке розуміння того, що хоча наука й має значні напрацювання у дослідженні Всесвіту, все, що стосується внутрішнього світу людини – її думок, почуттів, емоцій, снів, свідомості, свідомості тих, хто вийшов зі стану клінічної смерті зі знанням десятків іноземних мов, з яких окремі давно вважаються мертвими, свідомості дитини, яка у дво-трирічному віці дивує обсягом своїх знань чи вмінням передбачати події тощо - ці таємниці науці поки непідвладні;

- «Уміння і бажання навчатися впродовж життя». Ми не знаємо точно, які саме знання будуть актуальними в близькій перспективі, зате ми твердо знаємо, що будь-які знання можна швидко дістати в мережі. Це демотивує школярів при вивченні шкільних предметів і часто лише ЗНО змушує їх «гризти граніт науки». Крім того, вони щоденно спостерігають, як на кар'єрних перегонах перемагають ті, хто має гроші чи потрібні зв'язки. Шкода, що в цій компетентності недостатньо висвітлено потребу людини в самопізнанні свого внутрішнього світу, що стане надійним ресурсом при побудові власної траєкторії розвитку, потребу в розвитку серця, в якому має жити не просто співчуття, а любов, в розвитку серця, яке є генератором думки, бо ці навички позитивно вплинули б не тільки на навчальну, а й на життєву стратегію випускника вітчизняної школи;

- «Інформаційно-цифрова компетентність...» стоїть перед викликом тотальної безвідповідальності за слово, що відверто й нахабно демонструється від верхів політичної влади до низів суспільства. Курси медіаграмотності, на організацію й проведення яких зараз витрачаються шалені кошти, не дадуть бажаного результату, доки не повернемо вартісність і дієвість традиційної суспільної зневаги до брехні та брехунів, в якій би подобі вони не виступали. Якщо діти захоплюються матеріальними статками загальновідомих брехунів,

діяльність яких залишається не просто безкарною, а й вітальною, то жоден тренінг з медіаграмотності не наведе їх до чесності і відповідальності. Вишукувати істину в потоках інформації – справа невдячна і дуже ресурсо- й енергозатратна, до того ж ми знаємо, що кожна оприлюднена правда є чієюсь проплаченою версією правди, абсолютно безкоштовною і доступною є звичка бути чесним і не подавати руки тим, хто порушує це благородне правило, от тільки мода на чесність не культивується;

- «Соціальні і громадянські компетентності» чітко не конкретизовані, що відкриває широке поле для власного тлумачення. Скажімо, вітальне почуття патріотизму починає набувати негативного забарвлення через різне його бачення громадянами України, політичні спекуляції на ньому обезцінюють його святість. В рамках однієї школи вчителі часто сповідують різні цінності щодо образу патріота, що дезорієнтує учнів, породжує розвиток патріотичного нігілізму аж до бажання виїхати за межі країни. На превеликий жаль, наші учні надто часто бачать ефективний бізнес, побудований шляхом уникнення від сплати податків чи рейдерських дій, уміння працювати на результат їм чудово демонструють угруповання, в яких криміналітет поєднаний з владою та правоохоронними органами, як компроміси, на які йде влада, часто ведуть у прірву напівмір, напівдій, напівнамірив, що прокладають шлях до хаосу. Рівний доступ до освіти, як і рівність загалом давно відійшли у формат паперових заяв, достатньо учням просто переглянути блок новин, розширитись у своєму класі навіть без порівняльного аналізу приватних і державних шкіл та можливостей їхніх учнів, щоб швидко переконатися в цьому. Вітальним бачиться в рамках соціальної компетентності повернути дітям усвідомлення цінності традиційної сім'ї, роду як первісних ланок народу, які завжди відносились до найвищих цінностей людського буття. Натомість шлюбний нігілізм і ліберально-гендерні новації, які активно насаджуються у суспільстві, вкрай небезпечні в країні, де йде війна, де народжуваність за офіційними даними Держстату 2019 року впала до найнижчого рівня в історії — 7,4 новонародженого на 1000 осіб населення, а смертність майже вдвічі більша - біля 13,8 на тисячу осіб [6], де кожна п'ята

дитина народжується поза шлюбом [4]. Людське життя також перестає бути цінністю. Мало того, що війна забирає молодих осіб продуктивного віку здебільшого чоловічої статі (прирікаючи молодих жінок на вдівство, безшлюбність, бездітність), мало того, що в результаті дорожньо-транспортних пригод та інших нещасних випадків у нас гинуть тисячі осіб на рік, то у нас ще й рівень самогубств вражає, наприклад, тільки в 2016 році майже 7,5 тисяч українців скоїли суїцид (невелике містечко!), з них чоловіки – близько 6 тисяч [3]. Це – теж якісна характеристика нашої освіти, а не тільки результати ЗНО.

- «Підприємливість». Викликом для підприємливості є наша сувора дійсність, яка часто витискає підприємливу молодь з України, бо її ідеї й ініціативи розбиваються об вибудовані батьками корупційні мури. Заявлене в рамках цієї компетентності «вміння організувати свою діяльність для досягнення цілей» не конкретизує того факту, що і сама ціль, і шляхи її досягнення мають бути не просто в площині правових, а й моральних норм. Розвиток підприємливості як практичної кмітливості, здатності активно діяти, ініціативності без духовно-морального підґрунтя легко перетворюється на звичку бачити всюди лише власну вигоду і досягати її будь-якою ціною. Тому варто доповнити цю компетентність завданням розвитку працелюбності - якості, без якої життя людини ніколи не стане щасливим, бо тільки через працю вона, як соціальна істота, усвідомлює свою потрібність і важливість іншим. Працелюбність є чудовою профілактикою алко-, нарко- чи ігрової залежності. Сам факт того, наскільки в школах процвітає булінг, шкідливі звички (наприклад, за даними дослідження Всесвітньої організації охорони здоров'я станом на 2016 рік 45% українців 15-19 років вживають алкоголь, для порівняння – у світі випивають лише 27% осіб віком 15-19 років [8]), мав би спонукати до пошуку причин і профілактики таких потворних явищ. Хибною бачиться ідея, яка зараз розробляється в Силіконовій долині, щодо запровадження «універсального базового доходу», який мав би отримувати кожен мешканець незалежно від рівня доходів і зайнятості і формувався за рахунок інноваційного податку Land Value Tax [5], яка вочевидь дійде найближчим часом і до нас. Підміна людини роботом, людського розуму –

штучним інтелектом однозначно збільшить матеріальні дивіденди вузькій когорті найбагатших людей, але що вона принесе натомість людству, позбавленому можливості реалізувати своє право на роботу?

- «Загальнокультурна грамотність». Викликами для цієї компетентності є культивування споживацької психології; панівна в молодіжному середовищі мода на сурогати культури; пропаганда екранного способу життя; актуалізація мистецтва, яке не підносить душу людини, облагороджуючи її високими почуттями, а навпаки, приземлює, зводить до рівня тваринних інстинктів; мода на чужі традиції глобального світу, що підривають засади власної національної ідентичності й формують зневажливе ставлення до власної культури та її багатств. Педагогіка знає, що найкращим методом засвоєння знань є власна апробація їх на практиці, натомість спостерігаємо, як зникає в шкільне небуття художня самодіяльність учнів, все більше гуртків мистецького спрямування стають платними, перекриваючи цим рівний доступ до освіти. Шкільні хори, драматичні та танцювальні колективи, крім загальнокультурної підготовки, активно впливають як на фізичне, так і на моральне здоров'я учнів, привчаючи їх жити межи різних людей в режимі реального часу;

- «Екологічна грамотність і здорове життя». Скільки б школа не говорила про екологічність здорового життя, діти щодня спостерігають безкарну вирубку лісів чи видобуток бурштину, які згідно Конституції належать і їм, бажання своїх родин дотримуватися здорового способу життя, яке унеможлиблюється споживанням доступних за сімейним бюджетом генномодифікованих продуктів, на яких гордо стоїть напис «Без ГМО», м'яса, вирощеного з використанням антибіотиків або штучним шляхом в лабораторії чи риби, вирощеної так само неприродним шляхом тощо. Спортивні секції, фітнес-гуртки тощо так само в переважній більшості є платними.

Таким чином, сам собою напрашується висновок про те, що між запропонованими для НУШ компетентностями і реальними умовами для їх досягнення існує великий розрив і сподіватися на те, що школа раптом винайде якісь чарівні методи й прийоми для того, щоб знівелювати негативний вплив середовища на якість освітнього процесу, марне мрійництво. Ми вимагаємо від

дітей того, що не виконуємо самі і в той же час як освітяни-практики чудово розуміємо як працює механізм прикладу, тобто самі ж запроваджуємо подвійні стандарти вже на рівні школи.

Вихід із цієї власноруч заготовленої пастки бачиться в тім, щоб повернути спочатку до школи, а поступово й у суспільство через взаємодію з батьками та мешканцями громад поняття гуманізму й духовності в їхньому первісному значенні, а не в тому трактуванні, яке нав'язане сучасною наукою.

Колись творці гуманізму (Л. Бруні, Салютаті, Г.Веронезе, Петрарка) бачили його передусім як можливість людини пізнати ті речі, які здатні вдосконалити і прикрасити її, поєднати людські чесноти з освіченістю, пізнати себе й набути доброзвичайності через культивування своєї гідності й «обробітку» душі [2]. Саме такий гуманізм сприяє формуванню і ствердженню духовних засад життєвої стратегії. Сучасні гуманісти, відкинувши теїстичність, пропагуючи новий гуманізм, постгуманізм, датаїзм, технокомунізм, трансгуманізм тощо, шукають шляхи вдосконалення тіла та вимагають надати людині необмежені права для безкарного вдоволення її нижчих інстинктів. Сучасна людина пишається науковими досягненнями, старанно маскуючи за ними своє людське банкрутство, яке в шкільній освіті спостерігаємо за зростанням дитячих залежностей – ігроманії, алкоголізму, наркотиків, токсикоманії, за появою потворного явища – булінгу в усіх його модифікаціях, за прийняттям нормативних актів, покликаних захищати вчителя від учня, вчителя в Україні, де повага до вчителя була традиційною. Оцінка якості освіти за результативністю предметних знань призвела до втрати ролі виховання, яке стало займати все більш другорядне значення, хоча в житті всім доводиться жити не з оцінками, а з людьми. В суспільстві поширюється думка про те, що школа має дати знання, а виховання – прерогатива батьків. Достатньо прочитати батьківські чати в соціальних мережах, щоб чітко уявити наскільки самі батьки часто потребують кваліфікованих порад щодо розвитку своїх дітей.

Перехід освіти на дистанційний формат навчання - ще один серйозний виклик для школярів, адже саме шкільний колектив – це часто перші випробування на людяність: чи вмієш товаришувати, допомагати, ділитися, йти

на поступки, миритися, домовлятися, конструктивно вирішувати конфлікти, поважати, прощати, взаємодіяти, спілкуватися наживо без можливості в будь яку мить вимкнути співбесідника і перейти на інший сайт, випробування на пізнання і розуміння себе: хто я, який я у порівнянні з іншими живими поруч, на вміння бачити й розуміти живу картину буття з усіма її законами і взаємозв'язками, жити в ній і творити її своїми думками/словами/вчинками.

Запровадження істинних гуманізму й духовності в освітній простір України сприяло б конкретизації виховного ідеалу випускника спочатку початкової, а згодом і загальної школи, провідною якістю якого була б шляхетність як базова риса людини-громадянина, людини-патріота своєї країни, а сама освіта розглядалась би як «процес живлення душі й серця дитини всіма кращими, вищими, піднесеними, одухотвореними плодами людської культурної цивілізації [1, с.33]. Такий підхід допоміг би морально протверезити суспільство, повернути до осягнення істинних цінностей життя – любові, взаємодії, служіння, щирості, гідності, відродити шляхетність спонукань при побудові власної траєкторії досягнення добробуту, подолати захланність на гроші і нехіть до обов'язку та права. Тоді й досягнення визначених для НУШ компетентностей стало б більш реальним і вітальним в суспільній свідомості.

Сучасна українська освіта не є безприданною сиротою: вона має напрочуд здорову етнопедагогіку, яка дозволила зберегтися нації попри століття бездержавницького існування. Історія педагогіки послужливо нагадає вітчизняних педагогів – зачинателів і творців гуманістичної культури та освіти України, багато з яких мають світове визнання: Ю.Дрогобич, П.Русин, С.Оріховський, І. Потій, З.Копистенський, Г.Смотрицький, П.Беринда, І.Галятовський, Є.Славинецький, С.Полоцький, С.Яворський, Ф.Прокопович, Г.Сковорода, П.Юркевич, О.Духнович, М.Костомаров, М.Драгоманов, К.Ушинський, М.Пирогов, Т.Шевченко, П.Куліш, Х.Алчевська, І.Франко, Ю.Федькович, М.Грушевський, Л.Українка, С.Русова, А.Макаренко, В.Сухомлинський, В.Шаталов, С.Захарченко та багатьох інших вітчизняних гуманістів, яких ми періодично згадуємо в часи роковин чи на уроках історії,

але чомусь не беремо до керунку в практичній діяльності. Її творча спадщина чудово вписується в симфонію світової гуманної педагогічної класики, в якій різними мовами перегукуються спільні ідеї та погляди, і прекрасно поєднується з сучасними технологіями, оживлюючи їх та надаючи нового глибокого змісту.

Таким чином, забезпечення поставлених перед освітою завдань потребує ретельного тверезого аналізу всіх сучасних викликів і пошуку шляхів для їх успішного подолання. Гуманна педагогіка, називаючи школу «живою духовною істотою зі своїм призначенням» вести суспільство, зміцнювати державу, служити людині, спираючись на силу власного Духу, основами якого є «Віра, Праведність, Любов, Гуманізм, Справедливість, Культура, Совість», мету школи означає як «мету, в якій міститься мрія людства і мрія кожного батька, – сприяти становленню, розвитку, вихованню в учневі Благородної (шляхетної) Людини, Благородного Громадянина своєї країни». Тому дає рекомендацію будувати школу як «вогнище духовності і моральності, майстерню людяності, законодавицю якості життя, дарувальницю світла і могутності знань, хранительку культури і мови, сіяча духовного і доброго» (1).

Розбудова вітчизняної освіти на таких засадах сприяла б не тільки забезпеченню компетентнісних підходів в організації Нової Української Школи, але й морально та духовно оздоровила б усе суспільне життя в країні. І появилася б не тільки надія, а й тверда упевненість у тім, що постане «Україна – досконало розвинена держава, створена громадою життєдайної духовності, колыска людської цивілізації та Джерело Натхнення на шляху до Гармонії Всесвіту» [7] та посяде гідне їй місце у світі.

The article considers the challenges that arise in the implementation of competency-based approaches in domestic education of this period and suggests ways to overcome them.

Key words: education, competencies, humanity, spirituality, humane pedagogy.

Список використаних джерел:

1. Амонашвілі Ш. Школа життя / Амонашвілі Ш. – Хмельницький, Подільський культурно-просвітительський центр ім.М.К.Реріха, 2002. – 172 с.

2. Баткин Л. М. Итальянское возрождение: Проблемы и люди/Баткин Л.М. - М., РГГУ, 1995, 448 с.
3. ВООЗ назвала в яких країнах світу найвищий рівень самогубств. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://zik.ua/news/2018/03/29/vooz_nazvala_v_yakyh_krainah_svitu_nayvyshchyy_riven_samogubstv_1294883
4. В Україні зафіксовано рекордну кількість розлучень. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://dt.ua/UKRAINE/v-ukrayini-zafiksovano-rekordnu-kilkist-rozluchen-306703_.html
5. Гогитидзе К. Искусственный интеллект - угроза или помощник для человечества? Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.bbc.com › russian › features-38931070>
6. Ланда В. Рождаемость в Украине установила антирекорд, или Демографическая катастрофа в 5 графиках . [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://biz.liga.net/all/all/article/rojdaemost-v-ukraine-ustanovila-antirekord-ili-demografichkskaya-katastrofa-v-5-grafikah>
7. Моїсеєнко І. Ідея Гармонії — Українська Національна Ідея. К., “Дніпро”, 2016. – 175 с.
8. Станом на 2016 рік 45% українців 15-19 років вживають алкоголь. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://stopcor.org/kozhen-drugiy-ukrayinskiy-pidlitok-vzhivaye-alkogol-statistika/>